

УДК:
355.4:355.02

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXV) XII, vol=35
Бр. 1 / 2013.
стр. 183-201.

*Радослав Гађиновић**
Институт за политичке студије, Београд

СПОЉНИ ОРУЖАНИ ОБЛИЦИ УГРОЖАВАЊА КАПАЦИТЕТА БЕЗБЕДНОСТИ ДРЖАВЕ**

*Будућност је негативно запоседнута
на прагу XXI стољећа. Оцртава се
заstraшујућа панорама угрожавања
општих животних интереса.*

Јирген Хабермас

Сажетак

Аутор у овом раду обрађује спољне оружане облике угрожавања безбедности демократске државе, тј. нарушавања капацитета система безбедности државе и безбедности њених грађана. У раду се указује на најзначајније облике спољнег угрожавања безбедности и то: агресију, војну интервенцију, инвазију и војни притисак. Агресија је насилна акција једне или више држава против територијалног интегритета или политичке независности друге државе, предузета с намером да се оспори право на опстанак државе, измени њен друштвено-економски систем, отцепи део њене територије и томе слично". Војна интервенција представља један од облика политике силе и може бити дефинисана као мешање једне државе у односе других држава. Стратегија интервенције се своди на спрегу силе и политике, у новије време и идеологије, којој прибегава једна велика сила против мале, или слабије земље. Инвазија је вид агресије у којој агресор на-

* Научни саветник у Институту за политичке студије - Београд

** Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

силно продире на територију друге земље ради њеног заузимања, освајања, окупације или реализовања било каквог конкретног политичког, војног или економског циља. Изводи се обично на широком фронту, јаким снагама и најчешће брзо и одлучно. Војни притисак представља активност која је такође забрањена међународним ратним правом. Обично се примењује против државе која није у стању да се адекватно супротстави ономе ко врши војни притисак.

Кључне речи: Безбедност, агресија, инвазија, војни притисак, војна интервенција, држава, демократија

Под појмом угрожавања подразумевају се друштвене појаве или понашање настало деловањем човека (појединачно или групно) природе или техничких система у дужем периоду које су значајног обима, при чему настају или могу настати, штетне последице по интегритет човека, његову слободу и имовину, као и по интегритет и суверенитет државе и њених институција. Дакле, угрожавање је свака врста друштвене, природне и техничке опасности којом се угрожавају интегритет, слобода, имовина или здравље људи, као и територијални интегритет и суверенитет и уставни поредак и право државе, народа, нација или друштвених група и појединаца.¹⁾

Угроженост је облик конкретизоване опасности по одређене делове и субјекте друштва од, у основи предвидивих, сила од којих се могу предузимати активне и пасивне мере обезбеђивања и превентиве, актуелне заштите, као и мере пратеће (пост) заштите. Појаве угрожавања вредности друштва присутне су још од његовог настанка. Сва друштва кроз историју била су мање-више изложена угрожавању у различитом облику и обиму. У почетку је био угрожен њихов опстанак, а затим и њихов политички, економски и културни развој.

Реч *безбедност*²⁾ има своје изворно језичко значење “*постојећа безбедност*” (тј. она која се има - поседује) и “*безбедност одбраном стечена*”. Може се закључити да се она одбраном стиче и представља одређену вредност као квалитативни одраз стања система коју као такву држава има. Безбедност као општи појам у односу на суштину и стварно стање појма може се дефинисати као стање, организација и функција³⁾. Безбедност као стање предста-

1) Љубомир Стајић, Радослав Гаџиновић, *Увод у студије безбедности*, Драслар, Београд, 2007, стр.128.

2) Исто, стр. 37.

3) *Војни лексикон*, ВИЗ Београд, 1981, стр. 56.

вља заштићеност неког добра, вредности, тековине, друштва. Као организација (механизам заштите) безбедност има различите организационе форме и различита обележја заснована и регулисана актима или одлукама друштвених групација. Као функција она је нераздвојни атрибут људске и државне делатности.

У анализи појма безбедности најчешће се узимају у обзир два елемента: присуство и одсуство безбедности, где под присуством, као позитивном одредницом безбедности, подразумевају слободу од страха (*freedom from fear*) и слободу од сиромаштва (*freedom from want*)⁴⁾. Слично томе, безбедност се у објективном смислу дефинише као одсуство претњи (*absence of threats*) усвојеним вредностима, а у субјективном смислу као одсуство страха (*absence of fear*) да ће те вредности бити нападнуте, или се под њом подразумева “слобода од штетних претњи”.⁵⁾ Безбедност по неким има и две димензије: избегавање рата (негативна димензија) и изграђивање мира (позитивна димензија). Можда најбоље одређење суштинне појма безбедности је да се “у случају безбедности дискусија води о тежњи ка слободи без претњи, при чему се безбедност, када се расправа о њој тиче међународног система, односи на способност држава и друштава да очувају своју независност и интегритет”.⁶⁾

Друга група аутора предлаже нешто шире дефиниције безбедности. Безбедност се тако одређује као “гаранција будућег опстанка”, односно безбедност, у крајњем случају, представља “питање опстанка” (безбедност значи опстанак), мада безбедност и опстанак немају исто значење за све. Још шире одрешење је да у општој употреби безбедност означава “слободу од различитих ризика”, јер безбедност није синоним за средњи ниво будућег благостања, већ се фокусира на ризик од могућег стања критичне егзистенције.⁷⁾ По овом схватању, безбедност није функција тренутног благостања, већ услов избегавања стања критичне егзистенције у будућности.⁸⁾ Безбедност се одређује и као “способност употребе,

4) Sidel, Victor W., Levy, Barry S. "Security and public health", *Social Justice*, Vol. 29, No. 3 (Fall 2002) pp. 108-119.

5) Wolfers, Arnold, "National Security as an ambiguous symbol", *Political Science Quarterly*, Vol. 67, No. 4 (December 1952), pp. 485; Evans, Graham, Newnham, Jeffrey, *The Penguin Dictionary of International Relations*, Penguin Books, London, 1998, p. 490.

6) Buzan, Barry, *People State & Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era* (second edition), Pearson Longman, London, 1991, p. 18.

7) King, Gary, Murray, Christopher J.I., "Rethinking human security", *Political Science Quarterly*: Vol. 116, No. 4 (Winter 2001), pp. 585-611.

8) Исто

улагања, или на други начин коришћења националног богатства, што значи да је земља безбедна када увећање њеног богатства на било који начин није спречено”.⁹⁾

Безбедност се посматра и као “једна од најфундаменталнијих људских потреба, неоторива гаранција сигурности и благостања, економске стабилности и могућности, реда и друштвености, слободног живота без страха и тегоба. Таква безбедност јесте универзални циљ за све, свечани и врхунски завет грађана и политичких лидера за које је људска безбедност прва дужност.”¹⁰⁾

Безбедност државе као стање обухвата целокупну заштићеност државе од свих видова деловања и појава и утицаја као опасности по њену егзистенцију. У политичко-безбедносном смислу она представља заштићеност од угрожавања било које врсте, тј. заштићеност од деструктивних појава. С обзиром на простор са кога се испољавају утицаји према држави, безбедност државе може бити спољна и унутрашња. Спољна безбедност се односи на независност, сувереност и територијални интегритет. Унутрашња безбедност се односи на несметано функционисање уставног поретка односно друштвеног економског и правног система и заштићеност других добара, вредности и објеката.

Дакле, може се закључити да угрожавање безбедности једне државе обухвата довођење у опасност стање државе као политичке институције (установе) свим видовима штетних појава, делатности и утицаја споља и изнутра. Споља се доводи у опасност: независност; суверенитет и територијални интегритет, а изнутра се доводи у опасност уставни поредак. Оружано угрожавање безбедности споља манифестује кроз: Оружану агресију (у локалном, регионалном или светском сукобу); Војну интервенцију (под окриљем УН или изван УН) и војни притисак.

ОРУЖАНА АГРЕСИЈА КАО НАЈВЕЋИ НИВО УГРОЖАВАЊА БЕЗБЕДНОСТИ ДРЖАВЕ

Агресија (лат. *Aggressio* од *aggredi* – приступити, напасти) представља у међународном праву акт употребе силе, односно напад који једна држава изврши против друге државе или других

9) Lake, David A., “Anarchy, hierarchy and the variety of international relations”, *International Organization*, Vol. 50, No. 1 (Winter 1996), p. 3.

10) Младен Бајагић, *Основи безбедности*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007, стр.15.

правно заштићених објеката.¹¹⁾ Агресија означава “неизазвани напад једне или више држава на другу, којим се угрожава независност, суверенитет или територијална целина нападнуте земље.”¹²⁾

У зависности од конкретне војно-политичке ситуације и непосредних политичких и војно-стратегијских интереса, циљ сваке оружане агресије може бити радикалан или ограничен. Крајњи циљ агресије јесте поседање територије, рушење друштвено-економског и уставног система земље и поробљавање народа. Агресија је најчешће оружана, односно изводи се применом војне силе, али обухвата и сваку другу акцију усмерену против територијалне целине и независности друге државе или против мира у свету. У том смислу, говори се о економској, политичкој, субверзивној и другим врстама агресије.

Могући видови агресије су: инвазија, поморска блокада, различити облици напада оружаних снага на копну, с мора и из ваздушног простора и то употребом оружаних снага стационираних на туђој територији у агресивне сврхе, допуштањем страном сили да користи нечију територију против треће државе, слањем оружаних формација и плаћеника на туђу територију ради напада (дејства) који су на нивоу агресије.¹³⁾ Пошто агресија представља међународно кривично дело, Повељом УН, чланом 39 Савет безбедности УН овлашћен је да у сваком појединачном случају утврђује да ли је извршена агресија и јесу ли угрожени мир и безбедност. То је, у ствари, услов за покретање одговорности земље која је извршила агресију и примену принудних мера, о којима, такође, одлучује Савет безбедности. Овим чланом регулисано је да: “Савет безбедности утврђује да ли постоји претња миру, повреда мира или агресија и даје препоруке или одлучује које ће се мере предузети у складу са чл. 41 и 42 да би се одржали или успоставили међународни мир и безбедност.”¹⁴⁾ Међутим у последњој деценији XX века и касније СБ је био инструментализован од стране, неких западних сила, те је и сам прекршио у више наврата сопствени највећи правни акт – Повељу ОУН.

11) *Политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1975, стр. 10.

12) *Војни лексикон*, ВИЗ, Београд 1981, стр. 20.

13) Љубомир Стајић, Радослав Гађиновић, *Увод у студије безбедности*, Драслар, Београд, 2007, стр. 145-146.

14) Радуловић Б.Р., *Људска права и демократија*, Дневник, Нови Сад, 1993, стр. 19.

Повеља УН забрањује претњу силом и друге облике агресије, и даје право нападнутој држави и међународној заједници да против агресора примењује индивидуалне и колективне мере самоодбране. Према међународном праву свака држава може да се супротстави агресору свим средствима и облицима борбе који су јој допуштени, а нису забрањени ратним правом.

Оружана агресија, без обзира на циљ који агресор жели да постигне, директно је усмерена против слободе, независности, суверенитета и територијалне целокупности. Свака оружана агресија има освајачки карактер.

Агресије се могу условно поделити на: локалну агресију; агресију у регионалном рату и агресију у склопу светског рата. Поред објективног (предузимање фактичких радњи – напада), агресија подразумева и субјективни елеменат који се огледа у намери агресора да тим путем оствари своје циљеве и у његовој свесности о противправности предузете акције. Иако пре свега подразумева оружани напад на неку земљу, појам агресије има далеко шире значење, па се у зависности од начина њеног остварења на почетку XXI века говори о оружаној агресији, економској агресији, агресији путем пропаганде и сл.¹⁵⁾

Повеља УН забрањује претњу или употребу силе, али не садржи дефиницију агресије. Она је, међутим, дата у Резолуцији Генералне скупштине УН, бр. 3314 (XXIX) од 14.12.1974. где је у чл. 1 утврђено да је агресија *‘‘употреба оружане силе једне државе против суверенитета, територијалног интегритета или политичке независности друге државе, односно на ма који други начин који није у сагласности са Повељом УН’’*. А Повеља дозвољава употребу силе само ради самоодбране или у случају колективних мера које предузимају Уједињене нације против агресије. У Резолуцији се констатује да разлози било које природе не могу служити као оправдање за агресију и недвосмислено утврђује да агресија повлачи међународну одговорност, а агресорски рат представља злочин против међународног мира.

15) Први озбиљни напори за дефинисање агресије предузимани су после Првог светског рата, у оквиру Друштва народа. Премда је Друштво осудило агресорски рат и постигло запажене резултате на пољу ограничења рата, оно није успело да сасвим забрани рат, нити да изрази општеприхваћену дефиницију агресије. Иако је Бријан-Келоговим пактом (1928) забрањен агресорски рат, дефиниција агресије није дата. Лондонским споразумом о кажњавању ратних злочинаца (1945) агресија је проглашена међународним злочином (злочином против мира) и на тој основи је, нпр. у Нирмбергу и Токију, сушено главним ратним злочинцима нацистичке Немачке и Јапана (Исто).

Савет безбедности УН, на основу Главе VII Повеље УН, овлашћен је да, када за то има основа, утврди постојање агресије, те да одлучи које ће се мере предузети да би се одржали или успоставили међународни мир и безбедност. Зависно од прилика, те мере могу представљати поступке који не повлаче употребу оружане силе (прекид економских односа, железничких, поморских, ваздушних, поштанских, телеграфских, радиографских и других веза, прекид дипломатских односа), али се могу састојати и у непосредним акцијама оружаних снага.

Иако је на почетку XXI века агресија све мање, ова појава, нажалост, није искорењена, посебно онда када се у улози агресора јављају велике силе, а у првом реду када то чине стални чланови Савеза безбедности УН, које њихово право вета унапред амнестира од било каквих колективних мера. Познати примери новијих агресија јесу: агресија НАТО-а на СР Југославију (1999),¹⁶⁾ напад "коалиције вољних" на Ирак (2003) и др. Током агресије на СРЈ, НАТО снаге су користиле међународним правом забрањена средства, од којих ће посебну опасност по безбедност грађана у будућности представљати пројектили са осиромашеним уранијумом.¹⁷⁾

16) Ничим изазвана брутална агресија Северноатланског савеза против СР Југославије трајала је од 24. марта до 10. јуна 1999. године. У току тих 79 дана НАТО агресије, СР Југославија је била изложена великим цивилним разарањима незабележеним у савременој светској историји. За агресију су коришћени најсавеменији авиони који су дејствовали са великих висина и крстареће ракете лансиране са удаљености од више хиљада километара. Употребљено је око 1200 авиона, од чега 850 борбених, извршено је 26289 летова, а лансирано око 1000 крстарећих ракета, око 2900 бомби и пројектила. При томе је извршено 2300 напада на 995 објеката на које је бачено 21700 тона најразорнијег експлозива – укључујући и 152 контејнера са 35450 касетних бомби забрањених међународним конвенцијама. Због потпуног уништења индустријских постројења широм земље, више од 600 000 радника је изгубило посао. Као последица тога, скоро 2,5 милиона грађана остало је без средстава за задовољавање основних животних потреба. Неколико хиљада цивила је убијено, а више од 6000 задобило је озбиљне повреде које су, у великом броју случајева, изазвале трајни инвалидитет. Деца чине 30 % свих убијених и 40 % укупног броја повређених, док је 10 % од укупног броја дече у СРЈ, њих око 300 000 претрпело озбиљне психолошке трауме (Прелиминарна процена жртава, разарања и штета насталих агресијом НАТО, "Документи", *Међународна политика*, бр.1082-83, јул-август 1999, стр. 1-2)

17) На захтев генералног секретара УН Кофи Анана, генерални секретар НАТО Џорџ Робертсон у писму од 7.2. 2000-те године потврдио је да је на подручју покрајине Косова и Метохије током 100 ваздушних напада коришћено око 31 000 пројектила са осиромашеним уранијумом (што одговара количини од око 10 тона) и приложио мапу са само 28 локација уз напомену да је "у овом тренутку немогуће тачно одредити све локације где је муниција са осиромашеним уранијумом." Степен опасности од осиромашеног уранијума илуструје чињеница да је фебруара 1980. судском одлуком државе Њујорк "због јавног здравља" постројење за производњу пенетратора од осиромашеног уранијума "National Lead Industries" присиљено да престане са производњом, јер је избачена радиоактивност у ваздух месечно прелазила количину од 378 г осиромашеног уранијума, а само један пенетратор у пројектилу испаленом на СРЈ садржи 298 г (Љилана

Римски статут (1998) којим је основан стални Међународни кривични суд, предвиђајући међу кривичним делима из надлежности Суда и агресије (чл. 5), пропустио је да ближе дефинише овај злочин, већ је одредио (чл. 121, 123) да ће то бити учињено седам година после ступања Статута на снагу. У складу с тим, Скупштина држава чланица (*Review Conference of the Rome Statut*) на седници одржаној 11. јуна 2010. године у Кампали (Уганда) усвојила је измене Римског статута, међу којима је од првенственог значаја уношење новог чл. 8бис којим је дата дефиниција агресије. Она скоро у целости понавља дефиницију из Резолуције 3314 (1974) Генералне скупштине УН. Поменути члан 8бис гласи:

1. За сврху овог статута “злочин геноцида” је планирање, према, покретање и извршење, од стране лица које је у позицији да ефикасно врши контролу над политичким или војним акцијама државе или да их усмерава, акта агресије који, по свом карактеру, тежини или размерама, представља очигледно кршење Повеље Уједињених нација.

2. За сврху члана 1 “*акт агресије*” значи употребу оружане силе од стране државе против суверенитета, територијалног интегритета или политичке независности друге државе, или на било који други начин који није у сагласности са Повељом Уједињених нација.

Независно од тога да ли је рат објављен или није, у складу са Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација бр. 3314 (XXIX) од 14. децембра 1974. агресију представља сваки од следећих аката:

а) инвазија или напад оружаних снага једне државе на територију друге државе, или свака војна окупација, макар и привремена, која произађе из такве инвазије или напада, или анексија територије или дела територије друге државе употребом силе;

б) бомбардовање територије неке државе од стране оружаних снага друге државе или употреба ма ког оружја од стране једне државе против територије друге државе;

в) блокада лука или обала једне државе од стране оружаних снага друге државе;

Табаш, *Осиромашени уранијум —чињенице*, Фелтон у *Политици*, наставак 2, од 1. 4. 2006. године).

г) напад оружаних снага једне државе на копнене, поморске или ваздухопловне снаге, поморску или ваздушну флоту друге државе;

д) употреба оружаних снага једне државе, које се с пристанком земље пријема налазе на територији ове последње, противно условима предвиђеним у споразуму, односно остајање тих снага на територији земље пријема и после истека споразума;

ђ) радња једне државе која своју територију стави на располагање другој држави да би је ова искористила за извршење акта агресије против треће државе;

е) упућивање од стране, односно у име једне државе оружаних банди, група, нерегуларних војника или плаћеника, који против друге државе врше акте оружане силе толико озбиљно да се изједначују са горе побројаним актима, односно значајно учешће једне државе у томе.¹⁸⁾

Држава против које се интервенише може на основу чл. 51. Повеље УН да предузме неопходне мере самоодбране, а у обзир може доћи примена колективних мера предвиђених Главом VII Повеље. И поред тога, највеће силе света по правилу успевају да избегну одговорност за такве своје акте. Колективне акције УН предвиђене Главом VII Повеље УН, укључујући и употребу међународних оружаних снага, представља превентивне мере или санкције и не сматрају се интервенцијом.¹⁹⁾

ИНВАЗИЈА ПОВЕЉОМ УН ЗАБРАЊЕНА РАДЊА

Инвазија (lat. *nvasio*, навала, најезда, од *invadere*, ићи, навали-ти, напасти: енгл. и фр. *invasion*) представља упад великих војних снага на територију под контролом непријатеља у циљу њеног заузимања или извршења неког другог војног задатка. Обично претходи окупацији, али се од ње разликује по томе што представља напредовање (продор) тупа, док окупација подразумева извесну стабилност. Разликује се од обичног напада не само по својим димензијама, већ и по томе што напад сам по себи не подразумева обавезно и упад на односну територију (нпр. Бомбардовање са мо-

18) Борис Кривокапић, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, Службени гласник, Београд, 2010, стр. 30-31.

19) Борис Кривокапић, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, Службени гласник, Београд, 2010, стр. 362-363).

ра или из ваздуха јесте напад, али не и инвазија).²⁰⁾ Међународно ратно право одавно признаје право становништва да се дигне на оружје и супротстави надирућем непријатељу. У медијима, па и делу литературе, овај појам се понекад користи као синоним за агресију, тј. најезду, обиман ратни поход, па чак и за масовно насељавање (сеобу народа) независно од тога да ли је праћено већим оружаним окршајима. У том смислу се говори о инвазији Словена, Монгола, Хуна, Арапа, Турака, Нормана, Кинеза и др. Према међународном праву не признаје се инвазија као основ за стицање нових територија, али се у току њеног трајања примењују одредбе ратног права.

ВОЈНА ИНТЕРВЕНЦИЈА КАО ЈЕДАН ОД ОБЛИКА ПОЛИТИКЕ СИЛЕ

Интервенција (лат. *interventio*, мешање, посредовање; енгл. *intervention*). У најширем смислу, свако мешање са стране у послове неке државе, одн. међународне организације. Под одређеним условима, неки видови таквог мешања сматрају се дозвољенима (пружање добрих услуга, посредовање, дипломатска интервенција и сл.). У ужем смислу недозвољено (насилно и самозвано) мешање једне или више држава у послове друге (других) држава ради промене или одржања постојећег стања. Војна интервенција може бити усмерена у мешање у односе између других држава или у мешање у унутрашње ствари друге државе. Према броју интервенијената може бити *индивидуална* или *колективна*, а према начину остваривања, *непосредна* или *посредна* (нпр. финансирање побуњеника, подстрекивање грађанског рата у другој држави и др.). премда се може остварити разним средствима (финансијска, привредна и сл.), најтежи облик је оружана интервенција која се врши употребом оружаних снага или претњом употребе тих снага. Она може бити директна (инвазија или напад оружаних снага једне државе на територију друге) или индиректна (припремање или упућивање на територију друге државе оружаних банди, плаћеника и сл. ради вршења против ње акта оружане силе; уступање

20) Вероватно је најспектакуларнији историјски пример савезничко искрцавање у Нормандији крајем Другог светског рата (чувена операција "Оверлорд", тј. "Битка за Нормандију", у којој су Савезници ангажовали 39 дивизија, 12.000 авиона, 4.500 бродова и 4.000 барки и мањих бродова. Трајала је од 6.6. до 30.8.1944 (Борис Кривокапић, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, Службени гласник, Београд, 2010, стр. 363-364).

сопствене територије за припрему или пролаз страних трупа које треба да интервенишу у трећој земљи, и сл. Разликују се и оружана интервенција по позиву (на позив владе или неке политичке организације, групе и сл. земље у којој се интервенише) и самовољна (без позива), с тим да је у пракси обично спорно да ли је онај ко је упутио позив страној сили да интервенише, па макар то била и влада државе у којој се интервенише, стварно био овлашћен за то. Велике силе су више пута користиле ‘‘позиве’’ марионетских режима као изговор за свој масовни упад у односну земљу.²¹⁾ Иревенција је појам, настао у међународном праву да означи недозвољено мешање у унутрашње ствари једне државе, којим се негирају њена сувереност и самосталност. Она се тада најчешће означава као насилно и самовољно мешање, што подразумева извесну меру притиска, иако не увек и оружане силе. У оквиру таквом ширег појма интервенције спадају: пропаганда, субверзија, економска блокада, застрашивање и појединачни акти насиља. Оружана интервенција, представља најинтензивнији облик интервенције, који подразумева одашиљање сопствених оружаних снага у страну државу да би се наметнуо жељени политички исход.²²⁾

Интервенција представља један од облика политике силе и може бити дефинисана као мешање једне државе у односе других држава. Без њихове сагласности, или мешање у унутрашње послове других држава, у циљу одржања или мењања постојећег стања супротно вољи ових држава.²³⁾ Отуда произилази да интервенција може бити усмерена на односе двеју држава или на унутрашње стање једне државе. Интервенција се разликује од других облика употребе силе на пример рата, по циљу и стратегији. *Циљ интервенције* је ограничен на мењање или присилно одржавање датог политичког поретка. Стратегија интервенције се своди на спрегу силе и политике, у новије време и идеологије, којој прибегава једна велика сила против мале, или слабије земље. У односу на рат, интервенција је, дакле, ограничена по намерама и средствима. Њу

21) Борис Кривокапић, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, Службени гласник, Београд, 2010, стр. 362.

22) Војин Димитријевић, Радослав Стојановић, *Међународни односи*, Нолит, Београд, 1979, стр. 329.

23) W.E. Hall, *Treaties of International Law*, Oxford, 1924, стр. 337.

карактерише неједнакост субјеката и брзина операција, она је најчешће изненадна.²⁴⁾

Од првих зачетака формирања међународног система, који је, грађен на претпоставци суверене једнакости, интервенција у унутрашње послове других земаља сматрана је недозвољеном. Доктрина је независност и интервенцију посматрала као појмове који се искључују. У свом познатом делу *“Нацрт за вечни мир”*, Кант је истакао: “Ниједан народ, ниједна држава нема право да се силом меша у питања која задиру у устав или владу једне друге државе.”²⁵⁾ Вател је забрану мешања у унутрашње послове посматрао као “манифестацију слободе и независности народа”, а интервенцију је подигао на ранг правног начела. “Ниједна страна сила нема право да се меша ни да интервенише, изузев добрим услугама, у послове других држава,” писао је Вател 1758.²⁶⁾

Међутим, сви покушаји да се интервенција забрани остали су у то доба безуспешни. Пракса је са већим или мањим интензитетом, следила супротан ток. Интервенција је најчешће представљала средство спољне политике, један облик технике спољне политике, путем које су остваривани најчешће империјалистички циљеви.²⁷⁾

Први званични покушај борбе против интервенције престава позната Монрова доктрина. Тадашњи председник САД Монро (*James Monroe*) 1823. године устаје против интервенције Европе у послове Америке у време када САД нису биле велика сила, него протагонист новог поретка. У својој поруци Конгресу САД, он је истакао три начела: забрану даље колонизације Америке од стране европских држава; забрану мешања европских држава у унутрашње ствари америчких држава и изјаву са САД неће интервенисати у пословима Европе. Та три начела била су деценијама увр-

24) Смиља Аврамов, *Међународно јавно право*, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2011, стр. 653.

25) I. Kant, *Sämmtliche Werke*, Leipzig, 1868, Band VI, p. 411.

26) Смиља Аврамов, *Међународно јавно право*, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2011, стр. 653-654.

27) На пример акције великих сила: Русије, Велике Британије и Француске у Кини и Јапану у XIX веку, како би се присиле ове земље на отварање према Европи и светској трговини. Велике силе настојале су да интервенцију правдају својом “цивилизацијском мисијом”, или “хуманитарним моментима”, да пронађу “правни” наслов за своје акције и прикажу се као “заштитнице” права, правде и одређених идеала. Интервенције су предузимане и као одмазда због нанетих “увреда” или “исправљања неправди” нанетих некој великој сили: на пример бомбардовање Сан Хуана у Никарагви 1854. од стране ратне флоте САД, разарање флоте Венецуеле 1908. године од стране Холандије (Исто, стр. 654).

шћена у званичне смернице спољне политике САД, мада је било и повремених одступања. Ова доктрина коначно је напуштена у званичној политици САД 1940. године.

Друштво народа представља даљи корак у правцу ограничења силе. Међутим најрадикалније промене на том терену доноси Повеља Уједињених нација. У члану 2. тачка 4. Повеља намеће обавезу својим чланицама да се уздрже “од претње силом или од употребе силе против територијалног интегритета или политичке независности било које државе.” У ставу 7. истог члана Повеља полази корак даље, забрањујући и самим Уједињеним нацијама “да се уплићу у питања која се налазе строго у оквиру унутрашње надлежности сваке државе.” Изузетак од наведених правила представљају унутрашњи сукоби који доводе у питање светски мир. Интервенција УН у овом случају има свој правни основ у овлашћењима која произилазе из главе VII Повеље.²⁸⁾ *Облици интервенције* а с обзиром на средства и методе, су: оружана интервенција; економска; политичка; дипломатска и хуманитарна интервенција. Оружана интервенција може бити *директна* и *индиректна*. Традиционално, а и савремено међународно право, повлачи разлику између рата и интервенције, мада гранична линија није увек видљива. Често су интервенције прерастале у отворени рат. Поред директне интервенције, постоји и индиректна интервенција која може да прими облик субверзије, тј. формирања субверзивних група, најчешће из редова емиграције, не територији једне земље и њихово убацивање на територију друге земље. Том облику интервенције прибегавало се у доба хладног рата.²⁹⁾ На почетку XXI века све више је у политичком вокабулару западних сила присутна “хуманитарна интервенција”. Повеља УН садржи норме о обавези

28) Одредбе Повеље, мада кристално јасне, ипак су формулисане на један уопштен начин, који не покрива све облике интервенције. Имајући у виду ту околност, посебно бројне интервенције о завршетка другог светског рата, у разним деловима света, које су правдане често сзратешким интересима блокова, на пример САД у Доминиканској Републици 1965. године, СССР-а у Мађарској 1956. године. Генерална скупштина прихватила је 21. децембра 1965. године, (Рез. 2131 XX) “Декларацију о недозвољености интервенције у унутрашње послове држава и заштити њихове независности и суверенитета”. Полазећи од права сваког народа да слободно утврђује свој политички и економски систем да слободно усмерава социјални и културни развој, Генерална скупштина потврдила је начело неинтервенције, као начело чије је ригорозно поштовање “битно за остварење циљева и начела УН”. На један радикалан начин Декларација дон. Скупштином УН од 9. децембра 1981. забрањује “право на директну или индиректну интервенцију, по било ком основу у унутрашње или спољне послове државе.” (Исто, стр. 655-656).

29) Н. Morgenthau, “To intervene or not to intervene”, *Foreign Affairs*, vol. 45, no 3/1967, стр. 428

поштовања људских права, али нигде не говори о праву на хуманитарну интервенцију. Савет безбедности резолуцијом бр. 688/1991. овластио је чланице коалиције створене *ad hoc* поводом инвазије Ирака на Кувајт, да могу предузети све мере унутра ирачке територије, како би хуманитарне организације могле пружити помоћ Курдима. У грађанском рату на територији Југославије, у региону Босне и Херцеговине, Савет безбедности је резолуцијом 836 од 3. јуна 1993. године, овластио УНПРОФОР да осигура допремање хуманитарне помоћи у "зоне безбедности".

Злоупотребљавајући горње одредбе САД унеле су у службену реторику термин "хуманитарна интервенција", да би оправдали серију ратова којима су прибегли и насиље које су применили.³⁰⁾ "Интервенција" НАТО-а у Ираку 2003. била је најсуровији рат у новијој историји. Амерички политичар Пол Волфовиц (*Paul Wolfowitz*) главни организатор рата у Бушовој администрацији назвао је рат "аутентичном хуманитарном акцијом у одбрани ирачког народа"³¹⁾ Пошто је хладни рат завршен, како то примећује помало иронично Хоам Чомски: "Нови хуманизам може да цвета под мудрим руководством просвећених земаља"... под маском добрих намера, али у корист интереса који су добро познати изван царства просвећених". А уколико идемо још даље откривамо да "нови интернационализам пева исту стару непријатну песму"³²⁾

Протагонисти права на хуманитарну интервенцију игнорисали су правна правила, сматрајући да је САД као победник у хладном рату лидер хуманистичких акција у свету. У том смислу "хуманитарна интервенција" постала је парадигма хегемонизма преостале суперсиле, идеолошки мотивисана. Клинтонова администрација заузела је чврст став да НАТО треба да делује независно од УН и објаснили су то следећим речима: "Тражимо благослов Савета безбедности значи у ствари дати им право вета на нашу политику", што је за протагонисте новог светског поретка незамисливо.³³⁾

Бомбардовање Србије и Црне Горе пуних 78 дана, бомбама са разблаженим уранијумом и касетним бомбама, званично је тако-

30) Министар иностраних послова Мадлен Олбрајт дефинисала је рат као "врсту мисије" као нову врсту рата у коме се борба води за "вредности". Немачки министар споних послова аутор је термилошке кованице "милитаристички хуманизам" (Смиља Аврамов, *Међународно јавно право*, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2011, стр. 653-654).

31) David H. Gibbs, *First do not Harm*, Vanderbilt University Press, Nashville, 2009, стр. 10.

32) Ноам Чомски, *Милитаристички хуманизам*, Београд, 2000, стр. 18, 23.

33) Исто, 127.

ђе подведен под појам "интервенције". За теоретичаре то је био много тежи проблем. Тероризам је лакше пропагандно оправдати, али како објаснити бомбардовање једне суверене државе ничим не изазвано? Постмодернисти су одговор пронашли у мрачној страни дубоко противуречној. Бомбардовање Србије за њих је била "акција морално оправдана, мада са техничко правне стране илегална"³⁴⁾ Тај став преузео је и доћи дом британског парламента.³⁵⁾ Морализација међународног права, имајући у виду катастрофалне, дугорочне последице представља, не само протуправан чин, него и крајњи цинизам. У праву је професор Џибс да је доктрина хуманитарне интервенције "пут за оправдање агресије САД". Хуманитарна интервенција, како правилно запажа уважени амерички професор" улази у једну несрећну категорију протуправности, па чак и криминала"³⁶⁾

Када се раздвоји козметика о људским правима албанске мањине на Косову, од реалних стратешких проблема НАТО-а, позадина остаје кристално јасна, а то је протузаконита изградња највеће војне базе у Еропи "Бонстил" на територији српске државе. Тиме је НАТО потврдио своју тренутну хегемонију у Европи, а истовремено изазвао и хуманитарну катастрофу огромних размера.³⁷⁾

Савремено међународно право забрањује употребу силе и претње силом и сваки облик овако схваћене интервенције. Поред осталог. Декларацијом Генералне скупштине о недопустивости мешања у унутрашње послове држава и о заштити њихове независности и суверенитета (1965) прецизирано је: "Ниједна држава нема право да непосредно или посредно интервенише из било ког

34) Independent International Commission on Kosovo, *Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned*, Oxford 2000.

35) *Forth Report: Kosovo*, May 23.2000. sec. 128 и 132.

36) David H. Gibbs, *First do not Harm*, Vanderbilt University Press, Nashville, 2009, стр. 10.

37) НАТО је своју силу искористио и да присили Србију, супротно члану 51. Бечке конвенције о уговорном праву, на потпис Кумановског споразума од 9. јуна 1999. којим је окончано агресију. Конвенција у члану 51. изричито забрањује закључење уговора под принудом. Већ сутрадан 10. јуна Савет безбедности изгласао је Резолуцију број 1244 о размештању међународних војних и цивилних снага – КФОР-а под надзором УН, и повлачење снага СР Југославије. Тиме је Савет безбедности *ex post facto* озакоњено једну изричито протуправну акцију САД "коју карактерише илегалност, себичност, ароганција и безакоње", како је то прокоментарисано у званичним круговима Индије. Један од водећих америчких научних Ханкитнгтон (Самјуел Ханкитнгтон), опоменуо је владу своје земље да је пошла опасним путем, и да у очима већине света "САД постаје насилничка суперсила". (Смиља Аврамов, *Међународно јавно право*, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2011, стр. 653).

разлога у унутрашње или спољне послове ма које друге државе. Следствено томе, забрањени су оружана интервенција и сви други облици мешања или покушај угрожавања личности државе или њених политичких, економских и културних основа”.

У савременим условима постоји испољена тенденција ка интернационализацији унутрашњих сукоба у мањим државама путем интервенције великих сила. Облици овакве интервенције су веома разнолики, често асиметрични и на различите начине камуфлирани, али се непрекидно појављују. На почетку XXI века интензивније него икада неке велике силе инсистирају на уверавању светске јавности да оне имају светску мисију и да унутрашња збивања у малим и средњим државама нису искључива ствар њиховог становништва, већ се морају прилагодити интересима хегемона. Војна интервенција је једно од учесталих испољавања политике силе у међународним односима.

Војна интервенција је, дакле, акт насилног, самовољног и најгрубљег мешања једне или више држава у унутрашње послове друге државе употребом оружаних снага или субверзивном делатношћу, ради остваривања политичких циљева, мењањем постојећег политичког, територијалног стања или међународних односа. Војна интервенција претходи агресији и као таква је повељом ОУН забрањена. Међутим, на почетку XXI века егзистира војна интервенција под окриљем СБ ОУН и тада она има прецизно дефинисан циљ и начин извршења и у том случају није противправни акт примене силе у међународним односима. Међутим, на почетку XXI века су веома проблематични и сумњиви мотиви предузимања војних интервенција под окриљем СБ УН, због чега је све више противника оваквог начина решавања проблема у међународним односима.

Radoslav Gacinovic

FORMS OF FOREIGN ARMED THREATS TO SECURITY CAPACITY OF THE STATE

Summary

In this paper author deals with forms of armed threats to security of the democratic state, i.e. distortion of capacities of the system of the state security and the security of its citizens. In this work author points out most important forms of foreign threats to security which are: aggression, military intervention, invasion and military pressure. Aggression is violent action of one or more states against

territorial integrity or political independence of the other state, taken with an intention to undermine the right to survival of the state, change its social-economic system, secede part of its territory and so on. Military intervention represents one of the forms of politics of power and can be defined as intervention of one state into relations of other states. Strategy of intervention is reduced to coupling force and politics, most recently even ideology, which one great power uses against smaller and weaker state. Invasion is a form of aggression in which aggressor violently penetrates into the territory of another state in order to occupy, conquest, or the realize some other particular political, military or economic objectives. Is usually done on a broad front, strong forces and usually quickly and decisively. Military pressure represents activity which is forbidden according to international law of war. It is usually used against a country that is unable to adequately confront the person who performed military pressure.

Keywords: Security, aggression, invasion, military pressure, military intervention, state, democracy

ЛИТЕРАТУРА

- Војни лексикон, ВИЗ, Београд 1981.
- С. Аврамов, М. Крећа, *Међународно јавно право*, Научна књига, Београд, 1990.
- Б. Р. Радловић, *Људска права и демократија*, Дневник, Нови Сад, 1993.
- Борис Кривокапић, *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа*, Службени гласник, Београд, 2010,
- W. E. Hall, *Treaties of International Law*, Oxford, 1924,
- Смиља Аврамов, *Међународно јавно право*, Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2011,
- I. Kant, *Sammtliche Werke*, Leipzig, 1868, Band VI.
- H. Morgenthau, "To intervene or not to intervene", *Foreign Affairs*, vol.45, no 3/1967,
- David H. Gibbs, "First do not Harm", Vanderbilt University Press, Nashville, 2009.
- Ноам Чомски, *Милитаристички хуманизам*, Београд, 2000.
- Independent International Commission on Kosovo, *Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned*, Oxford, 2000.
- *Forth Report: Kosovo*, May 23, 2000.

- David H. Gibbs, *First do not Harm*, Vanderbilt University Press, Nashville, 2009.
- *Политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1975.
- Војин Диитријевић, Радослав Стојановић, *Међународни односи*, Нолит, Београд, 1979.
- Victor W. Sidel, Barry S. Levy, "Security and public health", *Social Justice*, Vol. 29, No. 3 (Fall 2002).
- Arnold Wolfers, "National Security as an ambiguous symbol", *Political Science Quarterly*, Vol. 67. No. 4 (December 1952).
- Graham Evans, Jeffrey Newnham, *The Penguin Dictionary of International Relations*, Penguin Books, London, 1998.
- Barry Buzan, *People State & Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era* (second edition), Pearson Longman, London, 1991.
- Gary King, Christopher J.I. Murray, "Rethinking human security", *Political Science Quarterly*, Vol. 116, No. 4 (Winter 2001).
- David A. Lake, "Anarchy, hierarchy and the variety of international relations", *International Organization*, Vol. 50, No. 1 (Winter 1996).
- Младен Бајагић, *Основи безбедности*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007.
- Љубомир Стајић, Радослав Гаџиновић, *Увод у студије безбедности*, Драслар, Београд, 2007.

Resume

Foreign armed threatening to security manifests itself through: armed aggression (in local, regional and world conflict); military intervention (under the UN umbrella, or outside UN) and military pressure. Aggression is violent action of one or more states against territorial integrity or political independence of the other state, taken with an intention to undermine the right to survival of the state, change its social-economic system, secede part of its territory and so on. Aggression is the most severe form of threat to security of a country. In dependence of the military-political situation and the immediate political and military-strategic interests, the goal of any armed aggression can be radical or limited. Final goal of the aggression is occupation of territory, overthrow of socio-economic and constitutional system of the country and enslavement of the people. Possible forms of aggression are: invasion, naval blockade, various forms of armed forces attacks on land, at sea and in the air and the use of the armed forces stationed on foreign territory in aggressive purposes, allo-

wing a foreign power to use one's territory against a third country, by sending armed forces and mercenaries in foreign territory for attacks (operations) that are at the level of aggression. Invasion represents major military incursion into the territory controlled by the enemy to its capture or execution of another military task. It usually precedes to occupation, but differs from it because it represents troop progress (penetration), while the occupation entails a certain stability. Military intervention is a form of power politics and can be defined as interference of one state in relations of other states. Without their consent, or interference in the internal affairs of other countries, in order to maintain or modify the current state against the will of the state. Intervention differs from other forms of use of force, for instance from war, by its goal and strategy. The goal of intervention is limited forced change or maintain of a given political order; intervention strategies is tantamount to complicity power and politics in recent years, and ideology, which resorts to a large force against a small or weak countries. Compared to the war, the intervention is, therefore, limited in resources and intentions. Powerful states apply military pressure from several aspects: accumulation of its own forces in the vicinity of the national territory which is under pressure, prevention of the modernization of the armed forces of the state that is the target of pressure, breaking the military industrial complex, violation of air, land and maritime areas of the country that is the target of pressure in order to intimidate her and force concessions to the country performing military pressure; insertion commando units on the territory of the country against which performs military pressure; provoking border incidents and accusing other country before the international community for engaging in illegal activities and that it should be punished.

Овај рад је примљен 12. децембра 2012. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 25. марта 2013. године.